

9. Chaffee J. Thinking Critically. Houghton. Boston, 1988. 468 p.
10. Elton Oliver. III. Elizabethan Times / Oliver Elton, M.A., professor of English Literature of Liverpool, author of «The Augustan Ages» etc. // English literature. The Encyclopedia Britannica. A Dictionary of Arts, Sciences, Literature and General Information / 11th edition in 29 volumes. New York: Encyclopedia Britannica, Inc., 1910-1911. vol. 9. 960 p. PP. 616-628.
11. Trimmer J., McCrimmon. J. Writing with a Purpose. Boston: Houghton Mifflin Company, 1986. 524 p.

Недря Кирило Михайлович
доцент кафедри філософії та політології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат історичних наук

ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД В СЕРЕДОВИЩІ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ: ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ В СУСПІЛЬСТВО ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ

Понад п'ять років сучасна історія України безпосередньо пишеться в умовах наявної збройної агресії з боку Російської Федерації та квазіреспублік, створених на Сході нашої держави, що створює постійні виклики національній безпеці в усіх сферах життя. Одним з таких викликів є постійне збільшення кількості осіб, які тією чи іншою мірою брали участь у бойових діях. Частина з них має відповідний статус «учасника бойових дій», а вагома неблікована кількість осіб не мають такого статусу, оскільки здебільшого в 2014–2015 рр. виконувала завдання у якості добровольців. Аби уявити приблизну кількість людей, що входять до даних категорій, можна навести цифру у 362 095 осіб, яким, за інформацією Державної служби у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції, офіційно надано статус учасника бойових дій станом на 01.03.2019 р. [1; 2]. А неофіційно вважається, що ця цифра сягає понад 400 тис.

Безумовно, що вже сама по собі така кількість осіб має входити до компетенції правоохоронної системи, що додатково актуалізується тим, що це є група ризику, здатна створювати не лише ускладнення криміногенної ситуації серед нетяжких злочинів, а й у категоріях тяжких та особливо тяжких, внаслідок створення організованих груп (подібні випадки вже відомі). При цьому одну з ключових ролей у цих процесах відіграє відсутність або формалізований підхід до вхідного контролю за психологічним станом осіб, що направляються до зони бойових дій (особливо на початковій стадії збройного протистояння), так і вихідного, а також відсутність системної роботи з психологічної реабілітації. Проте, світовий досвід свідчить, що велика кількість комбатантів має так званий посттравматичний стресовий розлад (англ. – PTSD).

Тож, що це за розлад? Фактично він не є чимось унікальним і розвивається внаслідок переживання реальної або потенційної загрози життю, або іншої психотравмуючої події – ситуація, яка є небезпечною не лише для життя, а і здоров'я людини, може супроводжуватися відчуттям безсилля, страху, жахливими картинами (військові чи бойові дії, терористичні акти, вбивства, сексуальне чи фізичне насилля, ДТП, стихійні лиха). Та у військових ризик його отримання в рази більший, оскільки сама участь у бойових діях вже є психотравмуючою подією, безпосередньо пов'язаною з ризиком для життя і здоров'я. До того ж не менші ризики отримання цього розладу у рідних та близьких військовослужбовця.

Проявами ПТСР є такі:

I. Травматична подія наполегливо повторюється в переживанні одним (або більше) з таких способів:

1. Повторюване і нав'язливе відтворення події, відповідних образів, думок і сприймань, викликає тяжкі емоційні переживання.
2. Повторювані важкі сни про подію.
3. Важкі дії або відчуття, ніби травматична подія переживається знову (включає відчуття «пожвавлення» досвіду, ілюзії, галюцинації і дисоціативні епізоди – «флешбек-ефекти», включаючи ті, які з'являються у стані інтоксикації).
4. Інтенсивні важкі переживання, які були викликані зовнішньою або внутрішньою ситуацією, що нагадує про травматичні події або символізує їх.
5. Фізіологічна реактивність у ситуаціях, які зовні чи внутрішньо символізують аспекти травматичної події.

II. Постійне уникнення стимулів, пов'язаних з травмою, блокування емоційних реакцій, заціпеніння (не спостерігалось до травми). Визначається за наявністю трьох (або більше) із названих нижче особливостей:

1. Зусилля з уникнення думок, почуттів або розмов, пов'язаних з травмою.
2. Зусилля з уникнення дій, місць або людей, які будять спогади про травму.
3. Нездатність згадати про важливі аспекти травми (психогенна амнезія).
4. Помітно знижений інтерес або неучасть в раніше значимих видах діяльності.
5. Відчуття відстороненості або відокремленості від решти людей.
6. Знижена вираженість афекту (нездатність, наприклад, до почуття любові).
7. Відчуття відсутності перспективи в майбутньому (наприклад, відсутність очікувань з приводу кар'єри, одруження, дітей або побажання довгого життя).

III. Постійні симптоми зростаючого порушення (які не спостерігалися до травми).
Визначаються за наявності, принаймні, двох з нижчевказаних симптомів:

1. Труднощі із засинанням або поганий сон (ранні пробудження).
2. Дратівливість або вибухи гніву.
3. Утруднення із зосередженням уваги.
4. Підвищений рівень стривоженості, гіперпильність, стан постійного очікування загрози.
5. Гіпертрофована реакція переляку [3, с. 18–19].

Не обов'язково, що всі вони мають проявлятися. Однак навіть окремі з них можуть створювати напруженість нервової системи та, що безпосередньо належить до компетенції правоохоронної системи, отримувати вихід у різних формах агресії та насилля. І першими, хто наражається на небезпеку зустрічі з ним, є ті самі родичі і близькі, як найбільш вразлива категорія. У світлі того, що покарання за такого роду злочини та правопорушення нещодавно було переглянуто у бік збільшення, виникають ризики зростання статистики та напруження суспільних відносин, оскільки дії з боку особи з ПТСР не є цілком контрольованими в даному випадку. Окрім того, наявність ПТСР може отримувати вихід і в особливо тяжких злочинах, як вбивство (один з останніх відомих випадків – вбивство в результаті міжособистісного конфлікту громадянина бійцем 72-ї ОМБр на зупинці у Києві). Причому ПТСР не є пом'якшуючою обставиною, передбаченою чинним законодавством, хоча у світовій практиці такий підхід вже існує.

Цікавою у цьому відношенні є статистика у США по ветеранах війни у В'єтнамі. Так, за даними дослідження американських ветеранів війни у В'єтнамі, проведеного в 1988 році, у 15,2 % з них спостерігалися виражені ПТСР, а ще у 11,1 % відзначалися окремі симптоми таких розладів. Серед цих осіб у 5 разів зростає ризик залишитися безробітними, близько 70 % з них хоча б один раз розлучилися з подружжям, у 35 % спостерігалися батьківські проблеми, у 47,3 % – крайні форми ізоляції від людей, у 40 % – виражена ворожість до оточуючих. 36,8 % представників цієї соціальної групи здійснюють більше 6 актів насильства в рік, 50 % були заарештовані і посаджені у в'язницю (в тому числі 34,2 % – більше одного разу) [4, с. 681]. За іншими даними, приблизно у 25 % американських ветеранів В'єтнаму спостерігається розвиток несприятливих особистісних змін після отриманої психотравми. До початку 1990-х рр. близько 100000 ветеранів цієї війни покінчили життя самогубством. 40000 ведуть замкнутий, майже аутичний спосіб життя. Серед поранених та інвалідів війни відсоток осіб з ПТСР перевищує 42 %, тоді як серед фізично здорових ветеранів війни їх 10–20 %. 56 % людей, які пережили важкі бойові події, вмирали і були хворі у віці до 65 років [5, с. 267–269].

В Україні дотепер немає власної статистики як щодо осіб з ПТСР, так і щодо вчинення правопорушень і злочинів комбатантами, хоча щодо першої категорії називається цифра у 25–30 % [3, с. 17]. Але вона є досить умовною і, швидше за все, є значно більшою, оскільки внаслідок участі у бойових діях в Афганістані («Афганський синдром») цей відсоток був на рівні до 55.

Тож, чим ще загрожує відсутність контролю за реабілітацією та ресоціалізацією учасників бойових дій до суспільства для правоохоронної системи? Все вищезазначене призводить до того, що учасник бойових дій може знаходити вихід зі свого стресу в алкоголі, наркотиках або кримінальній соціалізації в колі тих, хто його розуміє (організована злочинність). Окрім того, систематичними є порушення прав людини та прав учасників бойових дій, оскільки суспільство не готове їх сприймати як повноправних членів. Все це, що теж доведено світовою практикою, призводить до збільшення кількості самогубств, які, доволі часто скоюються за допомогою зброї чи вибухонебезпечних предметів, які, відповідно, теж зберігаються незаконно.

І все це лягає у першу чергу на плечі саме правоохоронної системи, яка має чітко розуміти з чим конкретно має справу.

1. Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення: постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 413 // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/413-2014-%D0%BF> (дата звернення: 19.09.2018).

2. Інформація щодо надання статусу «учасник бойових дій» станом на 01 березня 2018 р. // Державна служба у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції. URL:

<http://dsvv.gov.ua/dostup-do-publichnoji-informatsiji/informatsiya-schodo-nadannya-statusu-uchasnyka-bojovyh-dij.html>

3. Білінов О. А. Прояви посттравматичних стресових розладів // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2013. Том VII. Вип. 32. С. 15–20.

4. Fortana A., Rosenheck R. Aggression and its correlates in Vietnam veterans with and without chronic posttraumatic stress disorder. *J. Nerv. Ment. Dis.* 1994. № 182 (12). P. 677–684.

5. Friedman M.J., Schnurr P. P., McDonagh Coyle A. Post-traumatic stress disorder in the military veteran. *Psychiatr. Clin. North. Am.* 1994. № 17 (2). P. 265–277.

Почтовий Максим Миколайович

декан Криворізького факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

**ДО ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОТВОРЧОСТІ
В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

Ефективність та результативність правотворчої діяльності багато в чому визначається правотворчою політикою, яка покликана визначити її стратегічні задачі та мету. Так, О. Мазуренко пропонує розглядати правотворчу політику як особливий різновид правової політики, а саме як науково обґрунтовану, планову та системну діяльність суб'єктів правотворчості, направлену на створення, зміну, вдосконалення юридичних норм і яка реалізується з метою максимально ефективного регулювання найбільш важливих сфер суспільних відносин [1, с. 104]. У свою чергу, С. Поленіна зазначає, що правова політика, враховуючи весь спектр різноманітності її характеристик та визначень, розуміється та сприймається у суспільстві як політика в першу чергу правотворча. Така позиція не є випадковою, адже правова політика набуває найбільш зрозумілої та доступної для більшості населення форми тоді, коли вона закріплюється в преамбулах, визначеннях та статтях законів і інших нормативно-правових актів [2, с. 180].

Діяльність суб'єктів правової політики держави у напрямі правотворчості є неоднозначною. З негативної сторони мають місце прояви колізій, прогалин у законодавстві; відсутність належного обґрунтування економічних, соціальних, політичних реформ, які реалізуються владою; не завжди (навіть у переважній більшості) високий професіоналізм осіб, що розробляють проекти законів; нехтування суспільною думкою при створенні законопроектів; лобіювання інтересів тощо.

Це підтверджується думкою С. Поленіної, що правове життя в цілому, правова політика далеко не завжди може характеризуватись позитивно. Її недоліки, хоча і виявляються найчастіше в процесі правозастосування, однак часто стають причиною допущених помилок у правотворчості [2, с. 180-181].

Серед проблем правотворчості варто назвати прогалини у праві. Про них йдеться тоді, коли відсутні у праві положення не дозволяють врегулювати певне питання.

Можна погодитись із думкою В. Рудковського, який зазначає, що надмірне захоплення правотворчістю, яке виникає за відсутності відповідних можливостей органів, наділених правотворчою компетенцією, призводить до різкого розриву між задекларованими на конституційному рівні правами, свободами, обов'язками людини і громадянина та практикою їх реалізації. А це не тільки не сприяє становленню законності та правопорядку у суспільстві, але й посилює нігілістичні настрої серед населення, підриває їх віру у право, знижує авторитет державної влади [3, с. 221 – 222].

Вважаємо, що подолання такого становища є можливим за умов більш тісної взаємодії суб'єктів правової політики держави. Це повинно стосуватись, в першу чергу, питань формування стратегії і тактики правового регулювання суспільних відносин. Продумана правова політика держави, яка буде ґрунтуватись на єдності процесів формування, створення та застосування правових норм, сприятиме тому, що виокремлені у ній положення будуть мати повноцінний характер, їх дію будуть відчувати всі громадяни країни і вона не буде носити ознак популізму.

У будь-якому випадку і за будь-яких обставин, важливим атрибутом повинна залишатись взаємодія правотворчої та практичної діяльності. Правова наука повинна вчасно реагувати на потреби практичної діяльності і формувати у зв'язку з цим відповідні рекомендації. З іншого боку, юридична практика не повинна бути осторонь останніх досягнень науки, а має використовувати їх у своїх роботах, тим самим проводячи апробацію, життєву придатність створених новинок.

Ефективність законодавства забезпечується, в першу чергу, внесенням змін і допов-